

Adatok a bölöni unitárius egyházközség történetéhez.

Minden nép, minden intézmény a hagyományokban él és fejlődik tovább. Ezek a hagyományok olyan mélyen vésődnek a nép lelkébe, hogy hosszú idők változásai sem tudják azokat megsemmisíteni. E hagyományok alapján vallották és vallják a bölöni unitáriusok, hogy Bölön egyike volt azoknak a községeknek, amelyek az erdélyi reformáció hullámszáma idején teljes egészükben csatlakoztak az unitárius hitvalláshoz. Azelőtt sohasem fogadta el sem a közvetlen közelségben levő barcasági szász községek lutheri, sem pedig a szintén közvetlen szomszédságban levő Bardocz-széki székely községek kálvini vallását, hanem egyszerre a Dávid Ferenc követője lett és teljes eredetiségében az is maradt.

Ezt a mélyen bevésődő lelki hagyományt erősítik meg azok a történelmi okmányok, amelyek a bölöni unitárius egyházközség levéltárából és a helybeli református egyházközség régi feljegyzéseiből csak nemrégiben jutottak tudomásunkra. A református egyházközség feljegyzései azért bírnak döntő fontossággal, mert köztudomás szerint, az összes háromszéki unitárius és református gyülekezetek az első megalakulások alkalmával közös templomba jártak, közösen tartották az egyházközségi hivatalnokokat s általában vagyonszövetségben éltek. Ez a testvéries állapot egészen a keserűi Dayka János ref. püspök és a szomorú hírre vergődött bölöni Sikó István előbb sepsiszentgyörgyi unitárius, azután „orthodoxus Senior” háromszéki „visszatérítési” idejéig, vagyis mintegy 70 évig tartott.

Az unitárius egyházközség birtokában éppen ezen időközönből van egy néhány okmány, amelyek csak egy ecclesiáról tesznek említést, amely tehát 1569-től 1622-ig csak unitárius lehetett. Ezt bizonyítják a református egyházközség legelső feljegyzései, amelyek éppen Sikó esperes háromszéki szereplése idejéből valók: s tudunkra adják, hogy a bölöni református gyülekezetet egypár idegenből ide szakadt nemes em-

ber és jobbágyaik alapították meg. Ez pedig nem történhetett meg mindaddig, míg a külső erőszak nyomása alatt az összes háromszéki unitárius egyházközségek — s így a bölöni is — a református püspökség jurisdicciója alá nem kerültek. Sőt még ebből az időből is van egy adat éppen a már „orthodoxussá“ vedlett Sikó esperes saját kezéből, aki egy 1642-ben kiadott ítélete alapján a középajtaiak által „el perlett Mélyly patak cseréjét az bölöni tempolmhoz restinaltatja“, amely templom csak az ősi unitáriusoké lehetett — és amely Csere sohasem volt a reformátusoké. A Dayka-féle gyámság pontosan 1693 február 1-ig tartott, amikor Almási Gergely Mihály püspökünk engedélyt nyert, hogy a háromszéki egyházközségeket is megvizsgálhassa, s a legelső Generális Vizitációt ugyanakkor meg is kezdette Nagyajtán és február 3-án folytatta Bölönben.

Bölön tehát az első megalakulástól kezdve legalább 70 éven keresztül tiszta unitárius volt. Az 1622. évben aztán Háromszékre is elkövetkezett a Szombatosság cégére alatt megindított és — sajnos — fejedelmi segédlettel keresztül vitt hajszá, mely a sepsiszentgyörgyi „Sedes Spiritualis Orthodoxi“ Seniorának vezérletében legelőkelőbb egyházközségeinktől fosztott meg. Dálnok, Gidófalva, Szentiván, Szotyor, Illyefalva, Hidvég, Köpecz ekkor kerültek ki a tiszta unitárius vezetés alól. A többiekben pedig ez a folyamat az addig fennállott testvéries közösség alapján könnyen keresztül volt vihető, mert csak a lelki vezetőket kellett elmozdítani, vagy megpuhítani, a megmaradt nyáját más pásztorok vezetésére bízni, — s ezzel aztán a megfélemlített sokaság vígasztalóbb hithez is jutott.

A tömeg azonban nem mindenütt volt megfélemlíthető. A bölöniek tudomást szerezvén saját vezérok és vérök hitehagyásáról, a közeledő karhatalommal szemben banderiumot szerveztek s a fejedelmi biztosokat a községbe be sem engedték. Ennek a ténynek köszönhető, hogy Bölön 360 éven keresztül nemcsak unitárius jellegét tudta fenntartani, hanem iskoláját és nagy kiterjedésű birtokait is (később a reformátusokkal való testvéries közösség útján) egészen a legközelebbi agrárreform idejéig meg tudta menteni.

Az egyházközség birtokaira vonatkozólag már a legelső adatok 1569-ből és 1570-ből azokról a területekről szólnak,

melyek egészen a mai napig megmaradtak az egyházközség tulajdonában. Ugyancsak ilyen területekről szólnak Báthori Gábor 1608-i, Bethlen Gábor és I. Rákóczi György későbbi oklevelei, az 1632., 1634. és 1652. években vezetett Tractariális Protocollumok, az Almási Gergely Mihály Generális Vizitációjáról felvett jegyzőkönyv, úgyszintén az ennek alapján közzé tett hirdetés, illetve figyelmeztetés is. Ezek az eredeti adatok nyilván igazolják a „Szentegyház“-nak és birtokainak tisztán unitárius eredetét, de igazlják azt is, hogy Bölön minden időkben ősi hitéhez és ősi vagyonához hűséggel ragaszkodott, melyeket a tettek idején mindig meg tudott védelmezni. Erről bizonyítanak a nagyajtaiakkal, közé pajtaiakkal, szárazajtaiakkal, valamint a saját kebelében a Gazdagh György örökösével, sőt magával „az Faluval“ folytatott hosszadalmas perci. Mindezekre nem térhetünk ki részletesen, mert a periratok majdnem 200 esztendőt ölelnek fel, s némely esetben az unalomig hosszadalmasak. De figyelemre méltó jelenség, hogy a három Ajtával folytatott per ideje alatt lassanként kifejlődik „az Falu“ igénye, amelynek bizonyosan volt is valami alapja, mert az összes régebbi okmányok bizonyossága szerint valahányszor az egyházközség vagyoni ügyeiről volt szó, „a Judex Possessionis“ mindig jelen volt „az falu képében“. Egy 1742-ben Miklósvár széke előtt felvett jegyzőkönyvben ez áll: „Más a falu, más az Eccla és így az Erdő ámbár a Falu földin légyen, de ugyantsak az Erdő Proventussa az Ecc-lajé és nem dependealhat a Falu jurisdictionjától.“ Alább meglátjuk, hogy volt még ettől egészen elüti és pedig döntő okoskodás is. Az 1752-ben felvett vallomási jegyzőkönyvben pedig úgy az unitaria, mint a reformata Ecclesia is képviselve van. Az Unitaria Ecclesiának tehát igen nagy erőt kellett kifejtene, hogy először a szomszédos három községgel, azután pedig a saját politikai községével is békés állapothoz jusson. Közép- és Szárazajtával ezt a célját el is érte, akiket, úgy látszik, teljesen meggyőztek a fejedelmi oklevelek és Sikó István Senior ítélete; de a nagyajtaiak az 1608-ban megkezdett pereskedést egészen az 1776. évig vitték, amikor is „succumbálván úgy az alsó Széken, mint az Generális Széken, úgy a Méltóságos Királyi Táblán is“. — „semmi jussát azon Erdőhöz nem tartva de posteritate ad posteritatis in perpetuum.“

„Az Falu“ igénye egészen könnyen elintézhető volt, erről

gondoskodott Nagy Márton Nobilis uram., akinek igen böles tanítása szerint: „Falujé Ecclesiájé, Ecclesiájé Falujé Falu s Ecclesia mind egy” s ezzel aztán meg is elégedtek. Sokkal nehezebb volt ennél a Gazdag István uram esetének elintézése, aki ugyanis 1734-ben 400 erős forintokat adott a községnek adó befizetésére és katonák fogadásának költségére, s ezen összegekért a község a Szentegyház „Bélmező” nevű kaszáló helyét adta neki zálogba. Gazdag István, illetve Gazdag György uram utódait később perelni kellett Bélmezőért, mely mintegy 20 khold területű elsőrendű kaszáló-hely, — de az utódok az Egyházközség perét fumigálták, mert Gazdag István uram a *politikai község képviselőitől* vette volt zálogba. Az örökösök érveit azonban a Királyi Tábla nem fogadta el, mert „hitelesen és törvényesen” kimutatva látta, hogy Bélmező a Szentegyházé; mert annak taxáját mindig a Szentegyház bírta, s a szénahelyet vissza is ítélte 66 évi idegen birtoklás után. Áldassék érette Nagy Márton Nobilis Uram emlékezete, mert Innenső Bélmező ma is az Unitárius Egyházközségé, — azzal a nagy különbséggel, hogy ma már falú s Ecclesia *nem* mind egy.

Ezzel az ügygel kapcsolatban mint különös véletlen említhetem meg, hogy mielőtt az itt közölt iratokról és perekről tudomásunk lett volna, az Agrártörvény végrehajtása idején az Egyházközség mindenik ősi történelmi helyből megtartott egy-egy darabot, s így a mai Ravaszas Pataka, Veres alias Lapos Csere, Innenső Bélmező, Király Szadja és Zátón, amelyekből a kisajátított 1300 kholdból csak 92 khold maradt meg, mind az 1569. évre mutatnak vissza, Sikó Senioron és Gazdag György örökösein keresztül erős figyelmeztetésül szolgálva a mai nemzedéknek, hogy ősi hagyományaihoz soha hűtelen ne legyen...

A testvér református egyházközséggel való vagyonközösség eredetére vonatkozólag semmi bizonyos adatunk nincsen. A legvalószínűbb feltevés az, hogy mintán a reformátusok Bölönben egyházközséget szerveztek az 1620-as évek körül, s ekkor mind a két ecclesia egy jurisdictio alatt állott, az unitáriusok a vagyonból a lélekszám arányában részesítették a reformátusokat is. A legelső adat, mely megerősödésükről szól, 1650-ből való, amikor is a Szentkirályi István deák „az Bölöni nagyobbik Scholamester” házánál Bölöni Sikó Péter

literatus deákkal együtt megírnak egy zálogos levelet Vinczi Jánosné jószágáról. A nagyobbik Scholamester az unitárius volt — tehát lennie kellett „küsebbik“, vagyis református Scholamesternek is. Még most is, 300 év múlva ezzel az elnevezéssel különböztetik meg a két ecclesiát és előljáróit: nagy templom — kicsi templom, nagy pap — kicsi pap, nagy mester — kicsi mester, — de igen kevesen tudják, hogy ez elnevezésnek milyen történelmi előzményei vannak. A külsőségek elintézésében közöttük csakugyan semmi más különbség nem volt, mint „nagyobbik“ és „kisebbik“. Az 1700-as évek közepe táján azonban kezdik már használni az „unitaria“ és „reformata“ neveket, de ezeket is csak kivételesen gyakorolják, a legtöbbször csak „két-ág ecclesiának“ írják, a két-ág katonaság (huszár és gyalogos) elnevezés mintájára.

De bármikor is keletkezett a két egyházközség között a vagyonszövetség, annyi bizonyos, hogy az egész Háromszéken Bölönben maradt fenn a leghosszabb időn keresztül, amennyiben csak az 1868. évben szűnt meg, amikor lélekszám arányában békességesen megosztottak, négyötöd részben az unitaria és egyötöd részben a reformata ecclesia javára, csupán csak az egy „Király Szabadja“ nevű négy hold területű kaszáló helyet és a hozzátartozó Olti vámos hidat tartották meg a régi közösségben, mint hiteles történelmi emléket. Az Agrár Törvény ennek is véget vetett, s ma már egyedüli jogos tulajdonosa az Unitárius Egyházközség. Harangjaik is közösek lévén, ezekből a reformátusokat pénzzel fizették ki, az 1767. évben közösen újra öntetett harang pedig ma az Unitáriusok tornyában hirdeti a hajdani idők emlékeit.

Az 1600-as évek elején egész Erdélyt dúló kegyetlen harcok arra indították Bölön lakosságát, hogy miután a község nyílt helyen fekszik, a felette álló dombtetőre a templom körül védelmi várat építsenek. Ezt a szándékukat meg is valósították az 1617. évben befejezett nagy munkával, amit az Örtorony külső falába helyezett felírás igazol: „Pro Pugnaculum et Turris Fortissima Nomen Domini Aedificatum Opera Incolarum Beoleon (iensis). Ao. Do. 1617. Geor. (gius) Keopeci.“ Az 1690. évi „boldogtalan állapotban“ az egész községnek ezen „kisdud kastélyocskában kellett szorúlniok“, amikor a 17 pontból álló Constitutio szerint választottak „falustól egyenlő akaratból“ Kapitányokat, Bírakat, Porkolóbo-

kat, s a büntető határozatok teljesen illenek is a kivételes állapotokhoz. A déli oldalon levő szűkebb bástya szolgált a tömlőc céljaira, s az ott őrködő Porkolábokról a harangozót még ma is porkolábnak nevezik. A várnak, habár méteresnél vastagabb falai most is keményen állanak, védelmi szempontból nem lehetett nagy jelentősége, s inkább csak az éjjeli támadások ellen nyújthatott oltalmat, amit az 1600-as évek állandó pusztításai közben bizonyára igénybe is vettek több ízben. Az 1720. évben a belső emelvények, a templom, bástyák, torony és a parochiális épületek teljesen leégtek, amikor az addig őrzött régi okmányok legnagyobb része is elpusztult, ezek között Izabella királyné adományozó levele Király Szabadjáról. A vár oldalain körös-körül latin felírások voltak, legnagyobbbrészt példabeszédek, de ezeknek már csak a nyomai láthatók.

Igen különös jelenségképpen tűnik ki a most előkerült iratokból, hogy némelykor az ecclesia birtokait is zálogba adták. Amint fennebb láttuk, Gazdag István uram esetében az elzálogosítás „falú szűkségére“ történt; az 1815. esztendőben azonban Király Szabadját és Sebessét már a Fő- és Domesticus Curatorok adják zálogba a magyarósi szászoknak hat évre, templom építése céljából. Az 1802. évben az egész vidéket hatalmas földrengés látogatta meg, amikor a torony teljesen összeomlott. Ezt újraépítette 1804-ben Sáfrányi Ferenc bibartzfalvi „pallér“. Azután a templom első része rongálódott meg annyira, hogy teljesen renoválni kellett. Ez építkezés céljaira szolgált a zálogba adott kaszálók ára. A templomban az 1825. évig orgonát nem használtak; a legelső orgonát azon év szeptember 12-én szólaltatta meg bölöni Mikó Sámuel Rector (a bölöni Mikó Lőrinc édesapja), amely eseményről így emlékezik meg: „Dein' A. 1825. hujus tempore extrui curator Organum Musicale Cultui Divino inserviens, cujus Pulsationem (quamvis jam Senio confectus erat) Deo juvante, exercere aggressus subsequentis Mensis 7bris Die 12 a ejusdem Anni in Templo Cantoriam una cum Organo hocce Musicali agere primo incepit.“ Ez az orgona szolgált 1895-ig, amikor az új orgonába teljesen beépítettet.

Az egyházközség modern irányban való fejlődése az 1860-as évektől kezdődik. Az 1868. évben megszűnik a reformátusokkal addig fennállott vagyonközösség, mely az új

idők szellemével már nem volt összeegyeztethető. 1874-ben megszűnnek a szántóföldek és kaszálók után apáról fiúra szálló ú. n. taxák, ezek helyett rendes haszonbért fizetnek. A telekkönyvi rendezések után eladják a Veres Csere fáját, s a begyűlt összegből megépíttetik az 1921. évben elrekvirált díszes iskolát 5 nagy teremmel és egy tanítói lakással. A bejárat felett nagy márványtáblán ez a felírás van (melyet a legújabb kezelőség papírral elfedett): „Nevelő Intézet. Épült a bölöni Unitáriusok buzgóságából, 1876.“ — 1884-ben megvásárolják az Apor-féle 150 holdas birtokot, mely után még két nagy erdőrészt kap az egyházközség. 1893-ban eladják az Innenső Tér cserefáját, melynek árából megépül a szép kupolás templom, s mellette a díszes parochia; 1908-ban megvásárolják a Zathureczky-féle 7 holdas belsőséget, amelyen levő Curiális-ház 1921-ben felekezeti iskolává alakítottát 4 tanerővel. 1922-ben elkövetkezik az Agrártörvény végrehajtása, — s ekkor megkezdődik az új küzdelem a hitért, a fennmaradásért, az ősi hagyományok megtartásáért, a jövőért. A mostani és az eljövő nemzedék feladata lesz, hogy ebben az irányban bizonyosságot tegyen hithűségéről. Az előbbi nemzedékeket az egyházközség nagy vagyona olcsó megélhetési forrásokhoz, tőkepénzei által szintén olcsó hitelhez juttatta, — s ez úton megmentette a divatos kivándorlástól. Hivatását a hívekkel szemben a legtökéletesebb mértékben teljesítette. A jövőre nézve pedig az elmúlt 360 esztendő éppen elég tanulságokkal szolgálhat mindeneknek, „az kiket illet“.

Ugyancsak a régi iratokkal együtt került elő az Egyházközségnek 1739-től 1857-ig vezetett eredeti Anyakönyve, valamint két, kézzel írott hatalmas Graduale (Énekes könyv) az egyik 1725-ből, a másik 1758-ból. Az utóbbi „íratott a bölöni Unitária Ecclesiának akkori méltatlan Oskola Mestere Homoródmácsi Kovács János által.“ Mind a két kézirat annyira szép, hogy nyomtatott könyvnek is beillik. Ezenkívül igen értékes feljegyzések találhatók bennök.

A régi bölöni családokból legnevezetesebb emberek voltak: Uzoni Fosztó Márton illyefalvi legutolsó unitárius pap (Sikó István kortársa); Uzoni Fosztó János bölöni híres iskolamester; Uzoni Fosztó István, a jeles történetíró, Archizewsky Tóbiás. Philipovits László. Kosztek Lőrinc lengyel

származású nemesek, az utóbbi a ma is virágzó s egyházi életünkben a múltban is állandó szerepet játszó Gazdagh-család őse. Bölöni Bedő Pál, előbb főjegyző, azután püspök; bölöni Benkő Sámuel kolozsvári tanár; bölöni Nagy György kolozsvári szentpéteri pap; bölöni Pálfi Benjámín kolozsvári tanár és főjegyző; bölöni Farkas Sándor az északamerikai hírneves utazó; bölöni Mikó Lőrinc, Statusunk egyik újjáteremtője; bölöni Ferencz János kolozsvári pap; a világi hivatalokban előkelő szerepet játszó Dónáth-, Rác-, Mikó- és Tana-család több tagja; végül a bölöni Sikó-család csaknem valamennyi tagja, akiknek nevei a megalakulástól kezdve csaknem minden egyes okmányban szerepelnek, 1569-ben és 1570-ben három is.

Bölöni papok voltak: Sikó György 1569-ben. Gálfalvi Pál senior 1700 körül. Gálfalvi István 1738-ig. Philipovits László esperes 1739—1763-ig, hozatott Kénosból; közben Ajtay István residens minister 1752-ben. Homoródalmási Kovács János 1764—1779-ig, hozatott nagyajtai Rectorságból. Szolga Ferenc esperes 1779—1791-ig, hozatott Nagyajtaról; újra Kovács János, az előbbi, 1791—1797-ig. Nagyajtai Péterfi Miklós 1797—1813-ig, hozatott Oklándról. Dersi Mózes 1813—1838-ig, hozatott Homoródújfalúból. Derzsi Paál János esperes, hozatott Sepsikőröspatakról, 1838—1845-ig. Homoródalmási Máté István 1845—1860-ig, azelőtt Derzsi Paál János segédpapja volt. Lőfi Áron de Laborfalva, 1860—1906-ig. Esperes, hozatott Deésfalváról.

Bölöni iskolamesterek voltak: Illlyefalvi András deák 1586-ban. Ferencz Tamás deák bölöni nobilis 1638-ban. Szentkirályi István deák „az bölöni nagyobbik Schola Mester“ 1650-ben. Szentiványi Bartók János 1670 körül, aki a hídvégi megszűnt algymnáziumból jött Bölönbe. Zsigmond deák 1690-ben, aki Tatárországba hurcoltatott, ahonnan 90 Imperiális tallér és 45 forint folyópénz lefizetése ellenében szabadult. Veress Pál de Homoródszentpál, Scholacha magnus et famosus, cujus gradus erat inter Pastores Diaecesanos, 1700-ban. Solymosi S. Pál 1719-ben. Gálfalvi Pál, filius Senioris Pauli Gálfalvi, Pastoris Ecclesiae Bölöniensis, 1720-ban. Philipovits László, aki később bölöni pap és esperes lett, 1730-ig. Id. Végh Mihály de D. Szt. Márton, Rector severus sed diligens per unicum Lustrum, 1732 körül. Péterfi György de Nagy-

ajta 1735-ben. Uzoni Fosztó János, scholarcha, famosus, medio hujus correcta est Grammatica Molnaris quodammo-
quod Typis mandata est Coronae A., 1740. Ifj. Végh Mihály,
hunc modici neglectum dixerunt, 1750. Csiki István, filius
Pastoris Árkosensis, 1760-ig. Homoródalmási Kovács János,
homo amatissimus et doctus lectusque, hic scripsit hujus
Templi Graduale Passionemque J. Christi, 1764-ig. Ekkor
pap lett ugyanott. Köpeci Nagy Gábor de eadem, 1764—
1786-ig, hujus tempore coeperunt Rectores nominari Ludi-
Magistri. Azután kőröspataki pap lett. Nagy István 1786—
1798-ig. Bölöni Mikó Sámuel, qui officium Rectoratus incho-
avit A. 1798 (finem vero ubi et quando site impositurus. Deus
novit. Saját megjegyzése) 1843-ig. Albert Áron, az előbbi veje
1843—1868-ig, hozatott Árkosról. Id. Albert Lőrinc, az előbbi
fia 1868—1921-ig, aki az egész Statusban a legutolsó iskola-
mester volt. Hozatott Árkosról.

Az egyházközség bőséges jövedelmi forrásai mindenkor
biztosították fennmaradhatását, s ez okból az adományozók
sorában nem találkozunk sok névvel. De ezek közül is ki-
emelkedik Gazdagh Bálint Nobilis persona, nejével dálnoki
Veress Mária asszonnyal, kik az 1738. évben „Száz magyar
ezüst forintokat legálnak és conferálnak“, azzal a feltétellel,
hogy ha az Ecclesia valami extremumra jutna, csak akkor
disponálhassanak a Capitalis felől, — de akkor is „falú szük-
ségére, vagy portióba ne légyen szabad erogálni.“ A Capitalis
valószínűleg az 1810. évi devaluatio idején lett az idők mar-
taléka. — Maga az egyházközség azonban minden időben
gyakorolta a jótékonyt és áldozatkészséget. Teljesen in-
gyenes iskolát tartott fenn 1911-ig. Az 1899. évi tagosítás al-
kalmával mindkét Ecclesia olyan helyekre helyezkedett, hogy
a község népe a jobb minőségű földeket kapta; a legújabb
kisajátítások alkalmával pedig mintegy 1700 khold területtel
biztosították az új birtokosok megélhetését. Az 1848-i dicső-
séges szabadságharc idején egy 7 mázsás harangot adomá-
nyozott Gábor Áronnak ágyúöntés céljaira. Quid venit prop-
ter — Deus novit...

Generális vizitációk tartattak: 1693 február 3-án, Almási
Gergey Mihály püspök vezetésével. 1698-ban Zsinat, amikor
a lengyel unitáriusokat megintették, hogy ragaszkodjanak a
magyar unitáriusok szokásaihoz. 1766 március 14. 15-én,

1789 február 21. 22-én és 1828 január 29. 30-án szintén Gen. Vizitáció. 1840-ben Zsinat. 1884-ben Generális Vizitáció, Ferencz József püspök vezetésével. 1895-ben Zsinat és templomszentelés. 1926-ban Harang- és Orgonaszentelés, nagy ünnepséggel.

Végül álljanak itt azok az egyes erdőrészek és mezőségek elnevezései, melyek ősi időktől fogva napjainkig fennmaradtak, s most is használatban vannak.

1. *Erdőrészek:* Lógó, Hímes, Küs árnyék, Lapos csere, Visszafolyó, Ravaszos csere, vagy Innenső Tér, Bányakaréj, Nyúlat, Ülök, Nyakacfája (ezek egyházi erdők voltak). Az ú. n. Fekete erdő részei: Tikos bérc, Somos tető, Várhegy kútja, Nagy Bölön Várhegye, Dobogó, Csorda déllő (delelő), Hajdinárom, Szénahordó, Balog béres, Kemencés kút, Setét almafa, Lapos bérc, Köves bérc, Meggyes, Paptasallya, Bugygyan kútja, Szurdok, Küs Kénos, Nagy Kénos, Gyükeres, Köz. Ház pusztája, Ösvény bérc, Mikó bérc, Nyíres bérc, Fekete bérc, Szálkás bérc, Előhágó, Les bérc, Gerő földje, Lüget oldal, Eröss oldal, Lüget szakadatja, Lüget árnyék, Korlát oldala, Farkas lakaja, Szederjes hágó, Darázskő forrása, Borvíz, Imre szarványa, Bornás bérc, Tökös bérc, Gurdon, Küs-györgy verőfeje, Nagy árnyék, Nyíres verőfeje, Küs hágó, Nagy hágó, Árkosi hágó, Bala szék árka, Tanáné kútja, Kecske déllő, Kerek déllő, Karika vápa, Kovács pataka, Lázár szegeletje.

2. *Mezei részek:* Bélmező, Csató vágása, Magyarós egre kútja, Hijoré (Hajórév), Király szabadja, Sebesse, Kövess arr, Ravaszas, Tyukász árok, Rigómező, Mátyás berke, Süket kút mezeje, Kandal kertje, Nagy magyarós, Sikó mesgyéje, Küss Bölön oldala, Csóköz, Hegyesd, Panika, Kerekmező, Turcsi, Sinkorotványa, Kerekes egre, Nyíres domb, Nyíres mező, Nyíres sássá, Papsára, Medvés, Nagy híd porongyossa, Papszege, Papoldala, Pap Gyurka tója, Kálnoki szege, Ferencz Están szege, Szászok szege, Malomszeg, Sárospatak kebele, Nyerész, Berek sássá, Mátéfiné kútja, Piribát kútja, Keverge, Sáros keverge, Büdös kút, Büdös fa, Balázsé, Csereköz árnyéka, Varjúvár, Szarkatető, Almásköze, Káposztás, Bogos, Gyertyános, Mazalin szege, Délremenő, Oltramenő, Üreskas oldala, Agyagos tető, Lüget patak, Nyíres út, Ágazat, Karsa, Szennyes árka, Faragókő, Nímet kalap, Középláb,

Csipkebokor, Kertrejövő, Hosszúrész, Sas lábja, Tanórkapu, Tanórok, Csihányos, Pataktó, Siló porongya, Tómart, Forró kertje, Lőfi kertje, Kápolna, Felhágó, Hosszú, Kurta hosszú, Vermes kút, Takó kert, Kincses gödör, Orotás tető, Felmező, Záton, Mély patak, Ásás, Lókötő hely, Sáros tó, Sziüget.

Mindezek az elnevezések Bölön ősi magyar eredetére mutatnak, s népiünkben ma is fennmaradt az ősi hagyományokhoz és szokásokhoz való görcsös ragaszkodás, mely talán további fennmaradását is biztosítja. Legyen e fennmaradhatásnak örökös szimbóluma az ősi Vár és a közüle óriásként kiemelkedő új templom.

• *Lőfi Ödön, bölöni lelkész.*

A pap társadalmi értéke.

Hosszú időre terjedett paposkodásom alatt, valahányszor valamelyik ténykedésemet elvégeztem, mindig előmbre tólultak lelki ismeretem komoly kérdései: „*Ér-e valamit a te munkád?*“ „*Hiszed-e, hogy van valamelyes haszna a társadalomnak te bened?*“ „*Adott-e a te mai munkád valami erőgyarapodást a fejlődés nagyszerű elvének az ember társadalmi haladásához is?*“ Egyszóval: *van-e olyan értéke a papnak a társadalomban, amilyent a társadalom tőle a multban is követelt és ma is megkíván?*

Szomorúan kellett e kérdésekre az apostollal felelnem: „*Nem-hogy immár elértem volna a célt . . . — (és igenlőleg felelhetnék) — de sőt inkább igyekeznem kell, hogy azt elérhessem*“. Szomorúan kellett belátnom, hogy messze vagyok még attól a céltől, amit a társadalommal egyetértve magam is kitűztem, hogy t. i. a hallgatóim boldogságát és megelégedését munkálhassam. Sőt ellenkezőleg, minél nagyobb igyekezettel használtam fel a társadalom nyújtotta eszközöket: a tudomány, az ismeret, a művészet és társas intézmények eszközeit, annál fokozottabb mértékben láttam növekedni az emberek szellemi és lelki szomjúságát. És a legnagyobb szomorúsággal kellett ezek után beismernem e nagyon szép célhoz saját erőm gyengeségét.

Tünődések, hosszas elmélkedések után láttam be a cél helyesebb kitűzésének szükségét és a munkakör-határának és eszközének a vallásos élethez alkalmasabb megállapítását. Mindenekfelett pedig elhatárolandónak tartottam a lelki életet a testi, gazdasági, politikai és más gyakorlati feladatoktól s a papi munka célját azok fölébe helyezve, így határoztam meg: *az emberek lelki világát egy láthatatlan, egy mindent alkotó és mindenben működő Lény felé irányítani, e Lényt minden természeti jelenségben megláttatni és megéreztetni; e Lényt, mint szerető Atyát, testvéries szeretetben bizalommal az emberek keblébe varázsolni.*

Ezzel a meghatározással önként állott elő az érték is, mely